

**SALGIN HASTALIKLARDAN KAYNAKLANAN KRİZLERİN TURİZM SEKTÖRÜ
ÜZERİNDEKİ EKONOMİK ETKİLERİ**

*ECONOMIC EFFECTS OF CRISES RESULTING FROM EPIDEMIC DISEASES ON
TOURISM SECTOR*

Dr. Öğr. Üyesi Suna MUĞAN ERTUĞRAL

İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi, İktisat Bölümü, sertugral@yahoo.com İstanbul/Türkiye

Arş. Gör. Dr. Sezgi GEDİK ARSLAN

İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa, Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu, Turizm ve Otel
İşletmeciliği Programı, sgedik@istanbul.ebu.tr, İstanbul/Türkiye

ÖZET

Turizm, ekonomik, toplumsal, kültürel ve uluslararası ilişkileri de kapsayan çok boyutlu bir sektör olarak kabul edilmektedir. Turizm, özellikle gelişmekte olan ülkeler için döviz getirici ve istihdam sağlayıcı özellikleri ile hızla büyüyen önemli bir sektördür. Ancak, ulusal ve uluslararası krizlerin sonucunda çok büyük olumsuz ekonomik etkileri de söz konusudur. Bu krizler, siyasi, ekonomik, teknolojik, ekolojik, doğal afetler ve geniş yayımlı salgın hastalıklar gibi sebeplerle oluşan ön göremediğimiz olaylardır. Bu tür olayların yakın geçmişte, geniş etkili ekonomik sonuçları söz konusu olmuştur. Özellikle dünyada birden fazla ülkede veya kıtada, çok geniş bir alanda yayılan ve etkisini gösteren salgın hastalıklar seyahat yasağını beraberinde getirdiğinden turizm sektöründe ekonomik kayıplara sebep olan önemli krizler olarak yer almaktadır.

Bu çalışmada salgın hastalıklara bağlı olarak oluşan krizlerinin turizm sektörü üzerindeki etkisi incelenmektedir. Literatür taraması çerçevesinde istatistikî verilerin analizi ile yapılan çalışmanın bulgularına göre salgınların ülkelerin turist sayıları üzerinde etkisi olduğu görülmüştür. Salgınla ilgili ilk vakanın görüldüğü yıl veya bir sonraki yılda ülkelerin gelen turist sayılarında düşüş yaşandığı tespit edilmiştir. Salgın hastalıklara bağlı olarak gelişen turizm sektöründeki krizin sürdürülebilir turizm ve sürdürülebilir kalkınmanın sağlanabilmesi yönünde önemli sorunlara sebep olmaması için öneriler bu çalışmanın amacını taşımaktadır.

Anahtar Kelime: Salgın Hastalıklar-Pandemi, Ekonomik Kriz, Turizm Sektörü

ABSTRACT

Tourism is considered as a multidimensional sector, including economic, social, cultural and international relations. Tourism is a rapidly growing important sector, especially for developing countries, with its foreign exchange and employment provider features. However, national and international crises affects tourism in a negative way. These crises are events we cannot foresee due to reasons such as political, economic, technological, ecological, natural disasters and wide spread epidemics. Such events have had wide-ranging economic consequences in the recent past. Especially epidemic diseases that spread and over a wide area in more than one country or continent around the world, are important crises that causes economic losses in the tourism sector as it brings the prohibition of travel.

In this study, the effects of crises due to epidemics on the tourism sector are examined. According to the findings of the study conducted with the analysis of statistical data within the framework of the literature review, outbreaks had an effect on the number of tourists in the countries. It has been determined that the number of tourists in the countries decreased in the year when the first case related to the epidemic occurred or in the next year. The aim of this study is to prevent the crisis in the tourism sector developing due to epidemic diseases from causing significant problems in terms of ensuring sustainable tourism and sustainable development.

Keyword: Epidemic Diseases-Pandemic, Economic Crisis, Tourism Sector

1. GİRİŞ

Turizm, ekonomik, toplumsal, kültürel ve uluslararası ilişkileri de kapsayan çok boyutlu bir sektör olarak kabul edilmektedir. Turizmin, döviz getirici etkisi, ödemeler dengesi üzerindeki olumlu etkisi, bölgeler arasında eşit gelişime imkan veren etkisi, istihdam yaratıcı etkisi, tarım, gıda sektörleri gibi diğer sektörleri de geliştirme etkisi gibi çok sayıda olumlu ekonomik etkisi bulunmaktadır. Bu sebeplerle özellikle gelişmekte olan ülkeler açısından çok önemlidir. Ayrıca, turizmin sosyal fayda için bir araç olabileceği, sosyal ve ekonomik değer katabileceği, doğal kaynakları korumaya yardımcı olabileceği ve örneğin toplumun bütünleşmesine ve sürdürülebilir geçim kaynaklarına katkıda bulunabileceği düşüncesi de mevcuttur (Dredge ve Gyimóthy 2017:319). Turizm sektörünün emek yoğun bir sektör olması, sektörün ülkenin istihdam politikalarında göz önüne alınması gereken önemli bir sektör olduğunu göstermektedir (Bölük ve Karkacıer, 2019:405). Bu sebeple, turizm ülkelerin ekonomik ve sosyal alanlarında gelişmenin saplanabilmesi bakımından önemli bir hizmet sektörü olarak kabul edilmektedir (Topallı, 2015:339).

Turizm endüstrisi geliştikçe, istihdam sağlayan, döviz kazancı kaynağı olan piyasayı uyarıcı bir sektör olarak etkin olmuştur (Dredge, 2017:82). Turizmin ekonomik ve sosyal yapıyı olumlu yönde etkileyen ve ekonomiye itici güç olan olumlu özellikleri süreklilik arz etmektedir. Bu sebeple dünyada çoğu ülkelerin ekonomik kalkınmasında öncelikli sektör olarak kabul edilerek teşvik edilmektedir. Turizm sektörünün bünyesinde bulundurduğu turizm işletmelerinin sayısal ve niteliksel olarak çoklu ve çok yönlü olması ve sektörün ekonomik ve sosyal yönlü etkileri bir sistemler bütünü oluşturmaktadır.

Turizm sektörünün ülke ekonomileri üzerindeki etkisi küreselleşmenin hız kazanması ve insanların turistik gezileri refah ve yaşam standartlarının önemli bir parçası olarak kabul etmelerine paralel bir şekilde artış göstermiştir (Alpogu ve Koç, 2016:162). Turizm sektöründe nihai talepte meydana gelecek bir artış hem turizm sektörünün üretiminde hem de ilişkili olduğu diğer sektörlerde üretim artışına neden olmaktadır (Bölük ve Karkacıer, 2019:404). Bu sebeple, turizm insanların refah düzeyleri ile ülkelerin ekonomik ve siyasi istikrarına doğrudan bağlantısı olan bir sektördür. Buna göre, insanların refah düzeyleri artıkça turistik amaçlı seyahat eğilimlerinde de artışlar söz konusu olmaktadır. Buna karşılık herhangi bir sorun veya sorunların görüldüğü bölge ve ülkelerde turizm sektöründe düşüşler gerçekleşmektedir (Alpogu ve Koç, 2016:157).

Turizm sistemleri, demografik değişim, kentleşme ve turistik olmayan ekonomik büyüme gibi daha geniş sosyo-ekonomik sistemlerden ayrılmaz. Diğer bir deyişle, turizm endüstrisi sadece daha geniş sosyal, ekonomik ve coğrafi sistemlerin bir alt kümesidir (Buswell, 2011:96). Bu sebeple olumlu ve olumsuz ekonomik, sosyal, siyasi, hukuki, doğal afetlere bağlı oluşan kriz ortamları ve salgın hastalıklar tüm sistemleri birbiriyle bağıntılı olarak etkilemektedir. Tüm bu öngörülemez durumların neticesinde ekonomik ve sosyal sorunlar ise kaçınılmazdır.

2. KRİZ VE TURİZM SEKTÖRÜ İLİŞKİSİ

Kriz, sosyal bilimciler tarafından çoğu kez; “ani meydana gelen kötüye gidiş yönündeki gelişme” veya “bunalım” gibi kelimelerle eş anlamda kullanılabilir. Kriz, önceden bilinmeyen, hesaba alınmayan ya da öngörülmemen bazı gelişmelerin, makro düzeyde devlet, mikro düzeyde ise firmaları dolayısıyla girişimcileri ciddi olarak etkileyecek sonuçlar ortaya çıkarması olarak değerlendirilmektedir (Turan, 2011: 56). Ancak ani ortaya çıkan süreç içinde yavaş yavaş gelişen yönetsel kaynaklı krizlerde oluşabilmektedir. Bu yöndeki krizler yönetim ve idari yönden yapılan düzenlemeler bu yöndeki krizlerin anahtarı olmaktadır. Fakat ani ortaya çıkan daha çok dışsal sebeplerden kaynaklanan krizlerin yönetimi ve giderilmesi alternatif planların uygulamaya konması ve krize sebep olan faktörün giderilmesini ve sonrasını düzenleyebilecek planlamalara gerek duyulmasına sebep olmaktadır. Krizlerin ortaya çıkış şekilleri nasıl olursa olsun özellikle ön görülemeyen kötüye gidişler ekonomik krizlere dönüşerek ekonomik, sosyal ve toplumsal sorunlara sebep olmaktadır. Bu sebeple zararı en aza indirmek, kriz nedenini ortadan kaldırmak ve tekrar kalkınma ve gelişmeyi sağlamak yönünde çalışmalar önem kazanmaktadır.

Genel olarak ekonomik kriz, önceden bilinmeyen veya öngörülemez bazı gelişmelerin etkisiyle ekonomik konjonktürün daralması, arz-talep dengesinin bozulması ve reel sektör ile finansal sektörde fiyatlarda ve/veya üretim miktarlarında makul sayılan sınırların üstünde meydana gelen şiddetli dalgalanmalar şeklinde tanımlanmaktadır. Ekonomik krizlerin makro büyüklükler üzerindeki geniş çaplı etkilerinin yanı sıra izleyen sonraki dönemlerde ortaya çıkan, toplumsal ve sosyal yaşam üzerindeki yıkıcı ve bozucu etkileri de önemli boyuttadır (Ayla, vd., 2019:415).

Özellikle önceden tahmini mümkün olmayan krizlerin ortaya çıkmasıyla kısa süre içinde ve ani etkilerin en çok etkilendiği sektör hizmetler sektörünün geneli dahilinde turizm sektörü olmaktadır. Turizm sektörü talebinin hassas olması sebebi ile turizm, krizlerden doğrudan ve en hızlı şekilde etkilenmektedir. Turizm sektörü kendi içinde geniş bir uygulama ve işletme yapısına sahip olmakla birlikte diğer sektörlerle olan bağlantıları sebebiyle geniş bir etki ve etkileşim içindedir. Turizm sektörünün doğrudan, dolaylı ve uyarılmış etkileri bu etkileme ve etkileşimin alanının sınırlarını büyütülmektedir. Bu sebeple olumlu olayların etkilerinin gelişme yönünde etkisi olduğu gibi, olumsuz ve beklenmedik olayların olumsuz etkileri ise durağanlaşmaya ve gerilemeye sebep olmaktadır. Bu sebeple turizm sektörü çok çeşitli faktörlerden etkilenen ve son derece sektörün dışında gelişen olaylara duyarlı olmaktadır.

Turizm sektörü krizlere karşı en duyarlı ve savunmasız sektörlerden biridir. Sektör üzerinde yıkıcı etkileri olan büyük olaylar, doğal afetlerden salgın hastalıklara ve kötü yönetimden terörist saldırılara kadar değişmektedir (Santana, 2008:299). Turizm krizleri, tüketiciler nezdinde destinasyonun çekicilik, güvenlik ve huzur algısını olumsuz etkileyerek turizm ürününe zarar vermektedir. Ayrıca turizm harcamalarında sebep olduğu düşüş ile turizm faaliyetlerindeki süreklilik de engellenmektedir (Sönmez, 1998).

Özellikle dünyada birden fazla ülkede veya kıtada, çok geniş bir alanda yayılan ve etkisini gösteren salgın hastalıklar, turizm sektöründe ekonomik kayıplara sebep olan önemli bir kriz olarak yer almaktadır. Salgın hastalıkların, turizm destinasyonlarının rekabet gücünü tehdit eden, turizm gelirini azaltan, turist sayısında düşüşe ve dünya çapında ulaşım ve seyahat maliyetlerindeki artışa sebep olan ve sürdürülebilir turizm sağlanamaması yönünde önemli etkileri vardır. Salgın

hastalıklar ani gelişen ve seyahat hareketliliğinin bir anda durmasına sebep olurken ve gelecekteki talebi de olumsuz etkiler.

Herhangi bir insan faaliyetinin gelecekteki davranış kalıpları, bugün içinde bizler için az ya da çok belirsizdir. Ancak turizm talep tahmini bu sebeple daha da problemlidir. Turizm talebi günümüzde her yerde yaygın ve büyüyen bir olgudur. Bu talebi karşılamak ve yönetmek isteyen kamu ve özel kuruluşların gelecekteki öngörülemez risklerin azaltılması gerekmektedir. Bu risk unsurları, turizm talep ve arzının özel karakteristikleri ile daha da artan ve ekonomik başarıyı etkileyen birer tehdit oluşturmaktadır (Frechtling, 2001:16). Krizin turistik talebin yönünü değiştirmesi turistik arzın atıl kalması ve turizm gelirin azalması turizm sektörünü etkilediği gibi, turizm sektörü ile ilişkili gelişen ve ekonomik faaliyetlerin sürdürüldüğü sektörleri de olumsuz yönde etkilemektedir.

3. SALGIN HASTALIK KAYNAKLI KRİZLER VE TURİZM

İnsanlık tarihi, tarihin başlangıcından bu yana bulaşıcı hastalıklardan çok fazlaca etkilenmiştir. Bulaşıcı hastalıkların, insan popülasyonları ve toplumların şekillenmesi üzerinde önemli etkileri bulunmaktadır. İnsanlık antik çağlardan günümüze kadar bulaşıcı hastalıkların etkisinde kalmıştır. Medeniyetler ve sonraki tarihi dönemler ise, bulaşıcı hastalıklar tarafından derinden değiştirilmiştir. Örneğin; Atina Vebası, Atina ve Sparta arasındaki güç dengesini değiştirmiştir (Burke ve Cunha, 2004: 12).

Dünya tarihi, bulaşıcı hastalıkların popülasyonlar üzerindeki etkileriyle doludur. Çiçek hastalığı ile ilgili kanıt 3000 yaşındaki Mısır mumyalarında rastlanılmıştır. Mısır papirüs resimlerinde, çocuk felci gibi bulaşıcı hastalıkların tasviri yer almıştır. Ayrıca Hipokrat, hastalığın hava, su ve yerlerle yayılması ve iklim, diyet ve yaşam koşulları arasında bir ilişkinin kurulması hakkında görüşlerini yazmıştır (Brachman, 2003:684).

Yaygın ticaret, bu tür salgınları hızlandıran insan ve hayvan etkileşimleri için yeni fırsatlar yaratmıştır. Sıtma, tüberküloz, cüzzam, grip, çiçek hastalığı ve diğerleri ilk olarak bu yıllarda ortaya çıkmıştır. İnsanlığın gelişimiyle daha büyük şehirler, daha egzotik ticaret yolları ve farklı insan, hayvan ve ekosistem popülasyonlarıyla artan temaslar sonucunda pandemiler ortaya çıkmıştır (Lepan, 2020:1). Bulaşıcı hastalıklar, yirminci yüzyılın sonuna kadar en büyük küresel erken ölüme sebep olarak tüm popülasyonların hayatta kalmasını tehdit etmiştir. Özellikle 1800'lü yılların başlarında, iyileştirilmiş yaşam koşulları ve daha iyi sanitasyon ve hijyen şartları bulaşıcı hastalık yükünü azaltmaya başlamıştır. Yirminci yüzyılın ortalarında, güvenli, etkili ve uygun aşılardan artan antibiyotik kullanımı salgın hastalıklarda önem arz etmiştir (Homes, vd., 2017:2). Antibiyotikler 1918'in influenza yani grip hastalığı sonrası sekonder bakteriyel enfeksiyonlar için ölüm oranını önemli ölçüde azaltmıştır. Ayrıca bu paralelde ise, birkaç antiviral ilacının influenzaya karşı belli bir oranda etkinlik gösterdiği bilinmektedir (Barry, 2004: 450).

Dünyada yaşandığı her dönem önemli olaylara yol açan salgın hastalıklar, bilim, teknoloji, hijyen ve tıptaki gelişmelere rağmen günümüzde de etkisini sürdürmektedir. Ancak derin etkileri olan yaygın salgın hastalıkların sayıları azımsanmayacak kadar çok ve etkili bir seyrinde dünyada hala gözlenmektedir.

Pandemi'nin tarihine baktığımızda günümüze kadar ilk olarak Avrupa'da 1347-1351 yılları arasında büyük yıkıma yol açan Kara Veba ile başlayan ve son olarak 2019 yılı Aralık ayının son günlerinde Çin'in Wuhan Kentinde başlayan ve halen etkileri devam eden COVID 19 bulaşıcı enfeksiyonu ile birlikte insanlığı etkileyen toplam 21 pandemi (Yaygın görülen Salgın Hastalık) meydana gelmiştir ([http:// yeditepehastanesi.com.tr](http://yeditepehastanesi.com.tr)).

Tablo 1: Pandemi Tarihi

Salgın	Zaman	Ölüm
Antonine Vebası	165-180	5 Milyon
Çiçek Japon	735-737	1 Milyon
Justinien Vebası	541-542	30-50 Milyon
Kara Veba	1347-1351	200 Milyon
Yeni Dünya Çiçek	1520	56 Milyon
Londra Büyük Vebası	1665	100.000
İtalya Vebası	1629-1631	1 Milyon
Kolera Pandemisi 1-6	1817-1923	1 Milyon ⁺
Üçüncü Veba	1885	12 Milyon Çin ve Hindistan
Sarı Humma	1800 Sonları	100-150.000 ABD
Rus Gribi	1889-1890	1 Milyon
İspanya Gribi	1918-1919	40-50 Milyon
Asya Gribi	1957-1958	1.1 Milyon
Hong Kong Gribi	1968-1970	1 Milyon
HIV/AIDS	1981-Günümüz	25-35 Milyon
Domuz Gribi	2009-2010	200.000
SARS	2002-2003	770
EBOLA	2014-2016	11.000
MERS	2015-Günümüz	850
COVID 19	2019-Günümüz	295,101 (15 Mayıs 2020)

Kaynak: COVID-19 Pandemisi İlk Değil, <http://www.yeditepehastanesi.com.tr>, Erişim tarihi: 25.04.2020.

Yukarıdaki tabloda yer alan salgın hastalıklar dünyanın çeşitli bölgelerinde başlayıp kıtalararası yayılım göstermiştir. Kolera'nın Hindistan'dan başlayıp yayılması, 1889 yılında Rus Gribinin Buhara, Kanada ve Grönland'da aynı anda başlayıp yayılması ve COVID 19'un Çin'den başlayıp dünya'ya yayılması önemlidir. Bu yayımda insan hareketliliği ve yerleşim yoğunluğu önemli bir faktör olmaktadır. Özellikle yerleşik yaşama geçilmesi, şehirleşme ve yoğunlaşma (Aglomerasyon) bölgelerinin oluşması bu yayımda önem arz etmektedir. Aynı zamanda en büyük yayılım kaynağı ise insan ve canlıların hareketliliği, seyahat ve yer değiştirmesidir. Bu sebeple salgın hastalıkların yayılmasında ilk dönemlerdeki karşılıklı ticari hareketlilik, kültürel hareketlilik ve çok yönlü turizm amaçlı seyahatler etkili olmuştur.

Küresel yolcu ve yük taşımacılığının artmasıyla birlikte, bulaşıcı hastalıkların potansiyel bulaşma riski anlamlı ölçüde artış göstermiştir. Bunların gelişmesi sonucunda halk sağlığı ciddi anlamda tehdit altında kalmaktadır. Son zamanlarda yapılan bazı çalışmalarda, SARS ve influenza salgınları/pandemilerine karşı halk sağlığı müdahalesinin bir parçası olarak uygulanan seyahat

kısıtlamaları, sınır kontrolleri, karantina ve tecrit gibi seçilen halk sağlığı önlemlerinin etkililiği değerlendirilmiştir (T.C. Sağlık Bakanlığı, 2015:13-16). Ancak bu değerlendirmeler turistik cazibe unsurlarına sahip ülkelerde turizm sektörünün olumsuz etkilenmesine sebep olmaktadır. Turizmin istihdam ve döviz kaynağı olarak iktisadi kalkınmanın sağlanmasındaki önemli rolü sebebiyle ekonomik daralmalar söz konusu olmaktadır.

Turizm için elverişli iklim koşulları çoğu zaman bulaşıcı hastalıklar için de elverişli koşullar anlamına gelmektedir ve bunun sonucunda ülke ekonomilerinde turizm sektörü ve iktisadi kalkınma çabaları ciddi olarak etkilenmektedir (Rosselló, vd., 2017:538). Bir hastalık salgınının farklı endüstrilere olan talebi değişen derecelerde etkilemesi beklenmektedir. Örneğin, eğlence ve turizm gibi yüksek derecede sosyal etkileşim gerektiren endüstriler büyük olasılıkla talepte en büyük düşüşü yaşamaktadır. Tüketiciler, bir salgının artışı sırasında birçok ürün ve hizmete olan taleplerini azaltacaktır. Genel olarak hükümetlerin salgından kaynaklı olarak belirli işletmelerin (havayolları gibi) faaliyetlerini veya kurumsal likidite sorunlarından (taleplerde önemli bir artış nedeniyle sigorta endüstrisi gibi) operasyonları kısıtlayan politikalar uygulamalarından hem arz hem de talep etkilenecektir (Trust For America's Health Contributors, 2007:12).

Dünyada en önemli salgınlardan biri olan *İspanyol Gribi* olarak bilinen 1918 salgınının, ekonomik etkisine ilişkin olarak, ekonomistler, daha ciddi etkilenen alanların imalat istihdamı, imalat üretimi, banka varlıkları, seyahat hareketliliği ve dayanıklı tüketim malları tüketiminde nispeten daha büyük düşüşler gördüklerini tespit etmişlerdir. Teoride, bir pandemi sırasında hükümetin müdahalesinin ekonomik etkileri hem olumlu hem de olumsuz olabilmektedir. Özellikle iş faaliyetlerini kısıtlamak ekonomik büyümeyi azaltırken, kısıtlamalar bu arada hastalık bulaşmasına karşı mücadele için önem arz etmektedir (Beilfuss, 2020: 1). 1918-1920 yıllarında görülen İspanyol gribinin 18-34 yaş grubu üzerinde tehlikeli etkisi ile 50-100 milyon arasında insanın hayatını kaybettiği belirtilmektedir. Ayrıca tam bir sayı vermek ise geniş yayılımı sebebiyle mümkün olmamaktadır. Fakat yayılımın bu kadar büyük bir grubu ve genç nüfusu etkilemesinin neticesinde ticari yaşam olumsuz etkilenmiştir. Bu salgının geçtiğimiz yüzyılda büyük izler bırakan ve birçok yenilikçi halk ve kamu sağlığı adına yapılan çalışmalara temel oluşturmak gibi önemli etkileri olmuştur.

Dünya Seyahat ve Turizm Konseyi, Çin, Hong Kong, Vietnam ve Singapur'un en ciddi şekilde etkilenen ülkelerinde SARS salgını sonrasında turizm sektöründe yaklaşık 3 milyon kişinin işini kaybettiğini ve bunun sonucunda 20 milyar doların üzerinde zararla sonuçlandığını tahmin etmiştir (WTTTC, 2003). Dünya Sağlık Örgütü'ne göre, dünya çapında SARS 770 kişinin ölümüne neden olmuş, mal ve hizmetlere, özellikle de turizm ve ulaşım gibi alanlara talep azalmıştır. Sinema gelirlerinde yaklaşık yüzde 50 azalma ve perakende satışlarda ise yüzde 15'ten fazla düşüş kaydedilmiştir. Nisan 2003'teki SARS salgınının zirvesinde, Hong Kong'a gelen havayolu yolcuları yaklaşık üçte iki oranında azalmıştır. Dünya Bankası, 2003 yılının ikinci çeyreğinde Doğu Asya bölgesinin GSYH'sinin yüzde 2 düştüğünü tespit etmiştir. Toronto'da sadece 251 vaka ve 43 ölümün doğrulanmış olmasına rağmen Toronto, 2003 yılında turizmde yüzde 13,4 düşüş yaşamıştır (Trust For America's Health Contributors, 2007: 63-68).

Amerika Birleşik Devletleri ekonomisinde seyahat gelirleri, 2003 yılında yüzde 3'lük bir düşüşün ardından 2004 yılında yüzde 16 oranında artarak 74,5 milyar dolara yükselmiştir. Ayrıca, Meksika'dan kaynaklı seyahat gelirleri ise, 2003 yılında yüzde 2 arttıktan sonra 2004 yılında yüzde 10 artmıştır. Seyahat gelirleri 2003 yılında yüzde 2'lik bir düşüşün ardından, 2004 yılında yüzde 14

artarak 65,6 milyar dolara yükselmiştir. Bu artış, 2004 yılında ABD'deki ekonomik büyümedeki artışı yansıtmaktadır. Bu salgın sürecinde sektörler itibariyle üç aylık dönemde konaklama ve yiyecek-ıçecek sektöründe %80 bir daralmanın olması turizm sektörünün salgınlardan kaynaklanan zararı ortaya koymaktadır (Mann, 2004:27-31).

Dünya Sağlık Örgütü (WHO) dünya nüfusunun yaklaşık % 5-% 15'inin her yıl mevsimsel grip virüslerinden etkilendiğini tahmin etmektedir. Hava, gemi veya trenle yolculukla ilişkili grip salgınları, uluslararası yolcuların bu enfeksiyon için risk altında olduğunu göstermektedir. Dünya Sağlık Örgütü, 2009 yılında Avrupa'da, teyit edilmiş *Domuz Gribi (H1N1)* virüsü vakalarının % 29'unun seyahatle ilişkili olduğunu bildirmiştir. Ayrıca, Singapur'da Tan Tock Seng Hastanesi'ne doğrulanmış influenza A (H1N1) enfeksiyonu ile başvuran hastaların % 25'inin hastalık başladıktan sonra uçakla seyahat etmiş olduğu ve % 15'inin de seyahat ederken hastalanmış olduğu belirtilmiştir. Buna göre, İnfluzanın seyahat edenler arasında en sık edinilen bulaşıcı hastalıklardan biri olduğu bildirilmiştir (Beldorok, vd. 2013:925). Dünya Turizm Örgütü verilerine göre domuz gribinden en çok etkilenen ülkeler arasında yer alan Amerika Birleşik Devletleri, Meksika, İspanya, Kanada ve Japonya 2009 turizm verileri incelendiğinde gelen turist sayılarında ciddi bir düşüş görülmektedir. 2010 yılında ise bu oranlar yükselmeye başlamıştır (<https://www.e-unwto.org/doi/pdf/10.18111/9789284413935>).

Ayrıca bir diğer salgın olan *EBOLA*, Batı Afrika ülkesinin sosyal dokusunu tahrip etmiş ve dünya çapında yaşayan insanları da etkilemiştir. Bu salgın sebebiyle 2014 yılında ülkelerin havayollarının Afrika'ya yönelik uçuşları askıya aldıkları görülmüştür. Özellikle, turizm ve iş amaçlı seyahatler 2014 yılının üçüncü ve dördüncü çeyreklerinde, önemli uluslararası konferansların ve spor etkinliklerinin iptal edildiği önemli ölçüde azaldığı bir dönem olmuştur. Ebola krizinin seyahat ve turizm üzerindeki etkisi, algılanan seyahat riskinin artması nedeniyle Afrika'nın tamamında, diğer tüm sektörlerden daha fazla hissedilmiştir (Nyarko, vd., 2015:1-2).

İlk olarak 31 Aralık 2019 tarihinde Çin'deki Wuhan şehrinde ortaya çıkan COVID-19 salgını ise günümüzde halen devam etmektedir. Dünya Sağlık Örgütü 15.05.2020 verilerine göre onaylanmış vaka sayısı 4.307.287 vefat sayısı ise 295,101 olarak belirlenmiştir (<https://covid19.who.int/>). Dünya Turizm Örgütü, COVID-19 salgınının 2020'nin ilk çeyreğinde uluslararası turist varışlarında % 22'lik bir düşüşe neden olduğunu ifade etmiştir. Beklenen bu düşüş, uluslararası turizm gelirlerinde (ihracat) 300-450 milyar ABD Doları arasında bir düşüşe dönüşebileceği tahmin edilmektedir. Birleşmiş Milletler verilerine göre ise kriz 2019 rakamlarına göre yıllık %60 ile %80 arasında bir düşüşe neden olabilir. Bu durum uluslararası turizmde gerçekleşen beş ile yedi yıl arasındaki büyümenin COVID-19 sebebi ile gerileyeceği anlamına gelmektedir. Ayrıca Dünya Turizm Örgütü yetkilileri COVID-19 salgını için dünyada görülmemiş bir sağlık ve ekonomik krize neden olduğu ve turizm sektörünün bu salgınla çok büyük bir darbe aldığı ifade edilmiştir (<https://www.unwto.org/news/covid-19-international-tourist-numbers-could-fall-60-80-in-2020>).

4. SONUÇLAR

Çalışma göstermiştir ki özellikle dünya geneline yayılan salgın hastalıklar turizmi doğrudan etkileyen krizlerden biridir. Salgın hastalıkların yayılmasına sebebiyet verdiği için turizm faaliyetleri yasal otoritelerce ilk kısıtlanan faaliyetler arasında gelmektedir. Zorunlu ya da gönüllü sosyal izolasyon, seyahat kısıtlamaları vb. tedbirler turizm işletmelerinin de faaliyetlerinin

durmasına sebep olabilmektedir. Öncelik insan sağlığı olmakla birlikte, ekonomisi turizme dayalı destinasyonlar ve Türkiye gibi gelişmekte olan ülkeler açısından salgın hastalıklar ilave sorunları da beraberinde getirmektedir. Genel bir sağlık sorununun yanında ekonomik krizler de meydana gelmektedir.

İspanyol gribi, domuz gribi, SARS ve günümüzdeki Covid-19 salgınlarının yaşandığı dönemde turizm hareketlerinde ciddi bir düşüş meydana gelmiştir. Salgın hastalığın şiddetli etkilerinin görülmediği ülkelerde dahi etkileşimden kaynaklı olumsuz etkiler söz konusu olmaktadır. Salgınların turizm sektörü üzerindeki etkisinin yalnızca turist sayıları yönünden değil sektörel gelir ve iş kayıpları açısından da değerlendirilmesi gerekmektedir. Seyahatlerin kısıtlanması sadece turizm harcamalarının azalmasına değil, altyapı yatırımları ve istihdam üzerinde de azaltıcı sonuçlara sebep olmuştur. Bu nedenle, öngörülemez ve yeterli önlem alınamayan salgın hastalıklardan kaynaklanan olumsuz etkileri ortadan kaldırmak ya da en aza indirmek ve ekonomik kalkınmayı tekrar sağlama amacına yönelik politikalar önem kazanmaktadır. Günümüzde devam eden Covid-19 salgını nedeniyle alınan önlemler, kriz sonrası dönemi daha rahat atlatabilmek açısından önemlidir. Bu kapsamda, ülke uygulamaları farklılık göstermekle birlikte temel olarak;

- kamu idarelerince yeni ekonomik destek paketlerinin oluşturulması,
- vergisel yükümlülüklerin ve ödemelerin ertelenmesi,
- kredi kullanma olanaklarının artırılması,
- istihdamın korunmasına ve arttırılmasına yönelik desteklerin yürürlüğe konulması,
- yeni turizm yatırım teşviklerinin uygulanması,
- özellikle iç turizm talebinin canlandırılmasına yönelik cazip olanakların sağlanması,

amaçlarına yönelik politikalara ve tedbirlere başvurulmaktadır.

Ayrıca, salgının yayılımını önlemek ve turistlerin turizm işletmelerine duydukları güveni artırmak için hem kurumsal hem de kişisel hijyen kurallarının saha sıkı uygulanması ve bunların sıkı denetlenmesi gerekmektedir. Turistin sağlığı için gereken tedbirlerin alınması turizm etik ilkelerinin de bir gereği olup gidilen ülkenin teminatındadır. Tur operatörleri, seyahat acenteleri ve konaklama tesisleri sağlık, hijyen ve güvenlik açısından doğru bilgilendirme yapmakla yükümlüdür. Yanıltıcı ve aldatıcı bilgilendirme insan sağlığı bakımından bir tehdit ve suç teşkil etmektedir. Özellikle salgının mücbir sebep kabul edilmesi seyahatin ertelenmesi veya tur iptalinin zararının sektör üzerinde yaratacağı baskıyı azaltması bakımından önem arz etmektedir. Paket tur düzenleyicilerinin, seyahat acentelerinin ve havayolu ulaştırması sağlayan işletmelerin ekonomik yaşamda sürdürülebilirliği bakımından önem arz eden yasal düzenlemeler önemli olmaktadır. Turizm faaliyetinin tekrar başlaması bakımından iç turizmin öncelikle geliştirilmesi amacıyla tatil kredisi uygulamaları da bu süreçte önem kazanmaktadır.

KAYNAKÇA

Alpago, H. & Koç, E. (2016). "Turizmin Ekonomik Etkilerini Ölçen Yöntemler", Bilgi Ekonomisi ve Yönetimi Dergisi, 11(1): 157-163.

Ayla, D.; Karış, Ç. & Kızıltan, A. (2019). "Ekonomik Krizlerin Sosyal Etkileri: Türkiye Üzerine Bir Uygulama (1980-2016)", Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 33(2): 415-434.

- Barry, J.M. (2004). *The Great Influenza: The Story Of The Deadliest Plague In History*, Penguin Books Ltd., England.
- Beilfuss, L. (2020). "What the 1918 Flu Can Teach Us About Avoiding an Economic Meltdown", March 31, 2020, <https://www.barrons.com/articles/what-the-1918-flu-can-teach-us-about-avoiding-an-economic-meltdown-51585650601>, Erişim 25.04.2020.
- Beldorok, S.M.; Rimmelzwan, G. F.; Hoek, A. & Sonder, G.J.B. (2013). "Effect Of Travel On Influenza Epidemiology", *Emerging Infect Diseases Journal*, 19(6): 925-931.
- Mann, M. (2004). "U.S. International Services: Cross-Border Trade in 2003 and Sales Through Affiliates in 2002", Department of Commerce, Wahington DC.
- Bölük, G. & Karkacier, O. (2019). "Türkiye'de Turizm Sektörünün Enerji ve Toplulaştırılmış Diğer Sektörler ile Yapısal Analizi: Girdi-Çıktı Modeli Analizi", *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 15(2): 390-408.
- Brachman, S.P. (2003), "Infectious Diseases-Past, Present, And Future", *International Journal of Epidemiology*", 32(5), 684-686, <https://academic.oup.com/ije/article/32/5/684/665695>, Erişim 27.04.2020.
- Burke A. & Cunha, B.A. (2004). *Historical Aspects Of Infectious Diseases, Part I, Infectious Disease Clinics of North America*, 18 (1), xi-xv.
- Buswell, R. J. (2011). *Mallorca and Tourism: History, Economy and Environment (Aspects of Tourism)*, Channel View Publications, UK.
- Dredge, D. & Gyimóthy S. (2017). "New Frontiers in Collaborative Economy Research in Tourism" (Ed. Dianne Dredge, Szilvia Gyimóthy), *Collaborative Economy and Tourism: Perspectives, Politics, Policies and Prospects*, ss. 1-328, Springer International Publishing, Switzerland.
- Dredge, D. (2017). "Policy and Regulatory Challenges in the Tourism", (Ed. Dianne Dredge, Szilvia Gyimóthy), *Collaborative Economy and Tourism: Perspectives, Politics, Policies and Prospects*, ss. 1-328, Springer International Publishing, Switzerland.
- Dünya Sağlık Örgütü, <https://covid19.who.int/>, 15.05.2010.
- Dünya Turizm Örgütü, <https://www.unwto.org/news/covid-19-international-tourist-numbers-could-fall-60-80-in-2020>, Erişim 15.05.2020.
- Dünya Turizm Örgütü, <https://www.e-unwto.org/doi/pdf/10.18111/9789284413935>, Erişim 20.04.2020.
- Frechtling, D. C. (2001). *Forecasting Tourism Demand*, Butterworth-Heinemann, UK.
- Holmes, K. K.; Bertozzi, S.; Bloom B.; Jha P.; Nugent R.; Gelband H. & diğerleri (2017b). *Disease Control Priorities, Major Infectious Diseases (third edition), Volume 9*, Washington, DC: World Bank.
- Lepan, N. (2020). *Visualizing the History of Pandemics, History of Pandemics*, 14 Mart 2020, <https://www.visualcapitalist.com/history-of-pandemics-deadliest/>, Erişim 25.04.2020.

Nyarko, Y.; Goldfrank, L.; Ogedegbe, G.; Soghoian, S. & de-Graft Aikins A., (2015). "Preparing For Ebola Virus Disease In West African Countries Not Yet Affected: Perspectives From Ghanaian Health Professionals". *Globalization and Health* 11(7): 1–6.

Rosselló, J. G.; Gallego M. S.& Awan, W. (2017). "Infectious Disease Risk And International Tourism Demand", *Health Policy and Planning*, 32 (4): 538–548.

Santana, G. (2008). "Crisis Management and Tourism", *Journal of Travel & Tourism Marketing*, 15(4): 299-321.

Sönmez, S. (1998). "Tourism, terrorism, and political instability", *Annals of Tourism Research*, 25(2): 416-456.

T.C. Sağlık Bakanlığı (2015). *Havayolu Taşımacılığında Halk Sağlığı Olaylarının Yönetimi Rehberi, Uluslararası Sağlık Tüzüğü* 2015, <https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/204628/9789241510165-tur.pdf?sequence=8&isAllowed=y>, Erişim 25.04.2020.

Topallı, N. (2015). "Turizm Sektörünün Türkiye'nin Ekonomik Büyümesi Üzerindeki Etkisi: 1963-2011", *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, 7(14): 339-352.

Trust For America's Health Contributors (2007). *Pandemic Flu And The Potential For U.S. Economic Recession A State by State Analysis, Preventing Epidemics. Protecting People, USA.*

Turan, Z. (2011). "Dünyadaki ve Türkiye'deki Krizlerin Ortaya Çıkış Nedenleri ve Ekonomik Kalkınmaya Etkisi". *Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 4(1):56-80.

World Travel & Tourism Council (WTTC) (2003). *The 2003 Travel and Tourism Economic Research. Brussels, WTTC.*

Yeditepe Üniversiteleri Hastaneleri, COVID-19 Pandemisi İlk Değil, <http://www.yeditepehastanesi.com.tr/koronavirus-pandemisi-ilk-degil>), Erişim 25.04.2020.